

Az Árpád-ház férfineveiről (970–1301)

1. rész: 1–2. generáció

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a magyar névkutatás hatalmas eredményeket ért el mind a legkülönbélebb névtárak, mind ezen gyűjtések feldolgozása, értelmezése terén.¹

A korábbi előzmények után e tárgykörön belül egy speciális téma, az Árpád-ház neveinek kutatása is megélné az utóbbi időben.² Ehhez kívánunk csatlakozni mi is a névkutatás újabb eredményeit felhasználva és a történeti kutatásokat is kiaknázva.

Jelen vizsgálatunkat egyelőre – akárcsak korábban Slíz Mariann – az Árpád-ház 970 és 1301 közötti időszakából ismert férfinevekre korlátoztuk, mivel Taksony leszármazottainak névanyaga kínálja a legteljesebb, már rendszerszerűen vizsgálható adatbázist. Nem vagyunk nyelvészek, ezért számunkra a történeti szempontok voltak kiemelten fontosak, hiszen a dinasztikus nevek számos esetben történeti események, folyamatok indikátorai lehetnek. Mélyen egyetértünk Benkó Loránddal abban, hogy „a személynévkutatást nem lehet pusztán nyelvi tényekre támaszkodva, a környezetből kiszakítva vizsgálni, [...] a személynevek és a névadás mögött meg kell keresni az alapot, amire az egész épül”.³ Épp ezért az uralkodócsalád esetében különösen fontos szempont, hogy „a névadás terén ugyanabban az időben más-más indítékok érvényesülnek a különböző osztályoknál: a felsőbb osztályok számára a nevek anyagát a harc, a méltóság, a tisztség [...] tárgyköre szolgáltatja”,⁴ azaz figyelembe kell venni a nevek presztízsértékét is.

1 A magyar személynévkutatás eredményeiről a közelmúltban összefoglalóan: Slíz 2011a, 11–18; N. Fodor 2015; Tóth 2016, 11–31. Magyar tudósok által készített új névtárak: Fehértói 2004; Rásonyi–Baski 2007; *Onomasticon* 1994–2002.

2 Lásd Slíz 2000; Halmágyi 2014, 267–277; Halmágyi 2015.

3 Benkó 1949, 124.

4 Benkó 1950, 18–23.

Mindennek fényében ugyanakkor nem érthetünk egyet azokkal a – magyar szakirodalomban Gomboz Zoltánnál, Melich Jánosnál vagy akár Pais Dezsőnél és Benkő Lorádnál is felbukkanó – néveredet-magyarázatokkal, amelyek szerint például „korai török eredetű személyneveink – mint erről is világszerte szól Kniezsa (i. h. 434) meg mások is – etnikai-nyelvi következtetésekre nem alkalmasak, lévén minden személynév szellemi kultúrhatások kiváltotta divatjelenség, mely viselője származására nem utal.”⁵ Sőt Benkő szerint ez a jelenség „önmagában még az Árpád-nemzetség nyelvi viszonyaira sem vall, nemhogy etnikai származására, csupán a felső rétegben érvényesülő – az időt és történeti helyzetet tekintve magától értetődőnek vehető – részleges török személynévi divathatást jelent”.⁶

Lehet ugyan, hogy ez a hazai szakirodalomban meggyökeresedett sommás megállapítás a névadásban megmutatkozó „divathatásokról” bizonyos térbeli és időbeli megszorításokkal – különösen manapság, a modern tömegkommunikáció korában – egyes esetekben akár igaz is lehet,⁷ a középkorra vetítve azonban e megközelítés olyan általánosságok szintjén mozog, amely nem értelmezi, hanem inkább elfedi a konkrét jelenségeket.

Ezért szükséges lenne a „névdivat” fogalmát pontosabban körüljárni az egyes történeti korokban, s a Benkő által egyébként mindig és kizárólag török eredetűnek vélt korai névanyagról megfogalmazott állítások kapcsán ellenpróbát tenni. Slíz Mariann szerint ugyanis: „az ős- és ómagyar korra ... kevésbé alkalmazható ez a feltevés. Elképzelhetetlen például, hogy a meszeszi német területek névanyaga bármiféle hatással lehetett volna egy felső-Tisza-vidéki magyarra, ha nem volt olyan közeg, amely a német névanyagot, névdivatot, névadási szokásokat közvetítette volna. Ahhoz, hogy a német, szláv, vallon, olasz stb. eredetű neveket átvegyék, közvetlen érintkezésre volt szükség. [kiemelés B. Sz. J.–S. B.]”⁸ Fehértói Katalin – vélhetően a világi nevek esetében – még ennél is direkter összefüggést vélelmezett: „ha az Árpád-korban a személy magyar, azaz közsói eredetű nevet viselt, akkor valószínűleg magyar etnikumú volt. Ha környezetétől jövevénynevet kapott, akkor feltehető, hogy ő maga vagy valamelyik őse idegen etnikumú volt.”⁹

Ez természetesen nem jelenti, nem jelentheti azt, hogy az adott névről fennmaradt adat keletkezésének időpontjában az illető név még mindig valamiféle olyan konkrét etnikai tartalmat hordozott volna, mint amit a mögötte feltételezhető, ámde bizonytalan korú nyelvi háttér sugallhat. A legtöbb

5 Benkő 1998, 41. Sajnálatos módon a megadott helyen, a *Szent István emlékkönyv*ben Kniezsa István írása éppúgy nélkülözi az állítást alátámasztó érveket, mint a rá hivatkozó Benkőé.

6 Benkő 1997, 169.

7 Slíz 2016. A jól ismert, sokat idézett középkori példáról: Korompay 1978.

8 Slíz 2015a, 139.

9 Fehértói 1997, 72.

esetben ugyanis szinte megfoghatatlan, hogy valójában mikori nyelvi–etnikai kapcsolódások nyomait őrzi egy-egy név – például a többször is vizsgált 11. századi magyarországi névanyag esetében.¹⁰

Némileg más azonban a helyzet a középkori uralkodóházak esetében, hiszen az egyes dinasztikiaknak markáns névadási hagyományaik voltak¹¹ – de még az egyes nemesi családok esetében is megfigyelhetők ilyesféle szokások¹² –, így igencsak furcsa lenne, ha éppen az Árpád-ház esetében lett volna más helyzet. Az egyes uralkodó családok névadási hagyományai az identitásuk alapjaihoz tartoztak, neveikkel az összetartozást, sok esetben pedig kifejezetten direkt trónigényt fejezhetek ki,¹³ így egy-egy név felbukkanása könnyen túlmutathat a hazai történeti irodalomban már „megszokott” történeti magyarázatokon. Ma már nem tarthatjuk reálisnak például Hóman Bálint egykori felvetését sem, amely szerint az anyák „nemzetisége” lehetett volna a legfontosabb tényező a gyermekek nevének kiválasztásakor.¹⁴

Tanulmányunkban egy árnyaltabb, nem pusztán egytényezős ok-okozati kapcsolatokat feltételező vizsgálatra tettünk kísérletet. Kiindulópontként figyelembe vettük, hogy a vizsgált korszak első felében, a 11. század végéig az egész térségben, az összes környező országban is általános a többnevűség (világi név és egyházi keresztnév).¹⁵ Ezért nincs okunk feltételezni azt, hogy éppen Magyarországon voltak teljesen más névadási szokások, még akkor sem, ha különböző okokból több esetben csak egy van feljegyezve az

10 Hoffmann–Tóth 2016.

11 A kérdés bonyolultságát jól illusztrálják a következő munkák: Thoma 1985; Uspenskij 2003; Mitterauer 2011.

12 „... kimondható, hogy a férfinevek jellemzőbben fiágon öröklődtek. Ennek az oka véleményem szerint a korabeli női és férfiszerep, illetve annak következményeképpen a női és férfinevek funkciója közötti eltérésben kereshető. A férfinév szerepe a családhoz, nemzetséghez, tehát gyakorlatilag a dinasztiahoz való tartozás kifejezése volt, hiszen a férfiak örökölték és örökítették tovább a hatalmat elsősorban biztosító birtokokat” (Slíz 2013, 149). Lásd még: Tóth 2003.

13 „Az uralkodó családban a fiúknak adott nevek általában kül- és belpolitikai törekvéseket kifejező »programnevek« voltak, amelyek nem vagy csak mellékesen követték az aktuális divatot” (Slíz 2011, 149). Lásd még: Uspenskij 2004.

14 „Figyelmesen végigtekintve a genealógián, fel kell tűnni az anyák nemzetisége és a gyermekek neve közötti összefüggésnek” (Hóman 1925, 89). Vö. Font 2012, 114.

15 Benkő 1967, 378–380; Slíz 2000, 28. Az egyházi keresztnévek Magyarországon csak az 1279. évi Budai Zsinat határozata után terjedtek el, a zsinat ugyanis elrendelte, hogy nevet csak pap adhat. E névadás általánossá válása nem volt túl gyors folyamat, hiszen az egyház majdnem száz évvel a kihirdetése után tudta csak következetesen érvényesíteni a határozatot. A nemesi közegekben időnként még a 14. században is domináns világi nevekről: Kertész 1938, 3. Eleve „az élő beszélt nyelvben ... nagyon régi időktől kezdve jóval »mozgékonyabb« volt a névadási/névviselési helyzet” (Benkő 2002, 25). A kijevei Rusz párhuzamos gyakorlatáról: Font 2012.

Árpád-házi férfiak többféle neve közül.¹⁶ (Viszont ha nem túl gyakran, de előfordulhatott, hogy egy-egy családtag élete során keresztény közegben is kaphatott új nevet.¹⁷)

Számolnunk kell azzal is, hogy – eltérő nyelvi közegben – az egyes neveknek is különböző formái lehettek párhuzamos használatban. A „Regnum”¹⁸ – amelyben az Árpád-kori Magyarország uralkodó dinasztiája élt – nem volt „egyszokású, egynyelvű”, s ez a többnyelvűség egyfajta többnevűségként is lecsapódhatott, amit a különféle nyelvű írástudók által lejegyzett uralkodónevek eltérései is jeleznek.¹⁹ A modern névszociológiai vizsgálatok ráadásul arra is felhívták a figyelmet, hogy interkulturális közegben a névadásnál gyakran figyelembe veszik a szülők eltérő nyelvi, kulturális identitását, s gyakran áthidaló, mindkét nyelvben használatos/értelmezhető ún. neutrális neveket keresnek a gyerekeiknek.²⁰ Nem lehet kizárni, hogy ez a szempont alkalmanként már az Árpád-ház esetében is felmerülhetett, főként az egyházi és világi névadás „összecsengése” esetében. Végezetül, ha korlátozott mértékben is, de számolnunk kell – főként a korai időkben – azzal a keleti világban igen gyakran megfigyelhető jelenséggel, amikor a felvett méltóságnév gyakorlatilag kiváltja a valódi személynév használatát, így előfordulhat, hogy valójában az illető által viselt méltóság elnevezése húzódhat meg egy-egy személynévnek vélt említés mögött.²¹

16 Hajdú 2003, 348. Általában nem lehet feltételezni, hogy ebben a korai időszakban minden szereplő minden használatban lévő neve biztosan feljegyzésre került volna: Tóth 2016, 16. Megbízható névstatistikák készítésére ezért ezen esetlegességek miatt alkalmatlannak véljük a fennmaradt dinasztikus névanyagot. Vö. Slíz 2000, 28–29.

17 Orseolo II. Péter velencei dózse (991–1009) harmadik fia, Péter – a későbbi dózse – az Ottó nevet kapta III. Ottó császártól 996-ban, míg a dózse egy másik fia 1004-ben a Henrik nevet kapta II. Henrik császártól (Thoma 1985, 74–75). Később például Luxemburgi Vencel cseh herceg kapott hétévesen új nevet, a Károlyt a francia királytól, IV. (Szép) Károlytól (1322–1328), s lett ezen a néven német-római császár (Klaniczay 2000, 263).

18 Ez esetben nincs jelentős különbség abban, hogy ez a Regnum vajon a többnyelvű országot, vagy „csupán” a többnyelvű királyi udvart jelenti. Lásd: Vekerdí 2004.

19 „A névváltogatásnak nevezhető jelenség tehát bizonyos értelemben és körben napjainkban is létezik, ám egyáltalán nem új keletű, bár a régiségből származó adatokban nehéz elválasztani a párhuzamos személy-névadás feltételezett jelenségétől. A jelenség kapcsolódhat a különböző nyelvi kulturális környezetben való megjelenéshez, közösségi vagy egyéni eredetű név-használat eredményeként egyaránt” (Farkas 2009, 30). Jó példa lehet erre a 19. században valószínűleg hibásan rekonstruált Géza név „eredetije”, amelyet a hazai tudósok rendkívül eltérő lejegyzési formák után igyekeztek rekonstruálni. (Lásd alább!) A többnevűség problémája már Szegefi Lászlónál is felmerült, de megoldási javaslatával – az nevek eredeti jelentését megtartó tükörfordítások gyakori alkalmazásának feltevésével – nem tudunk egyetérteni (Szegefi 1997, 24, a példákhoz lásd: 25–28).

20 Rajsi 2006; Görög 2014, 336.

21 Gabain 1973, 67–74. A Kündü és a Gyula nevek kapcsán ez a probléma már rég felvetődött a hazai szakirodalomban. Németh 1991, 213–217, 249–250; Benkő 2002, 21–31.

Mivel a névadásra különböző időpontokban más-más hatások gyakorolnak nagyobb befolyást – elég most csak a kereszténység egyre növekvő szerepére, a sztyeppei háttértől való elszakadásra vagy a Magyar Királyságot alkotó különféle etnikumok egyre szorosabb integrációjára gondolnunk –, hasznosnak látszott az időrendi szempont hangsúlyozása. Az egyes neveket ezért az Árpád-házban való felbukkanásuk rendjében, generációnként tárgyaljuk.

1. generáció

Gyeücsa (Géza)

A nevet négyen is viselték. Géza fejedelem, István apja, akit Sztephanoszként kereszteltek meg, s aki valószínűleg Taksony fejedelem elsőszülött fia volt.²² Azután I. Géza király, I. Béla elsőszülöttje egy lengyel hercegnőtől, II. Géza, II. Béla elsőszülöttje a szerb nagyzsúpán leányától és Géza herceg, II. Géza harmadszülött fia, a kijevi nagyfejedelem lányától.

A név kezdetben jól láthatóan a trónvárományos vagy a már regnáló uralkodó megnevezésére szolgálhatott: I. Géza például csak királyként hívta magát Gézának pénzein.²³ A szokás csak a 12. század derekán, II. Gézának török meg, aki a harmadik fiát nevezi így. Géza herceg után pedig senki nem viseli a nevet a dinasztiában. Egyértelmű az is, hogy valamiféle pogány világi névről van szó, hiszen Géza fejedelemnek saját keresztneve van (Sztephanosz), I. Géza pedig valószínűleg a Magnusz keresztnevet kapta („Én Magnus, aki Géza is”).²⁴

Többi régi névvel együtt az Árpád-kor végén tűnt el,²⁵ mai Géza alakja téves 19. századi újjáélesztés eredménye. A név Árpád-kori hazai forrásokban Geyza, Geisa, Geicha, Geythsa, Geisce, Geche, Gyesse, Deyche alakban szerepel, a számos külföldi adatot is figyelembe véve a korabeli olvasat talán Gyeücsa, Gyeicse, Gyécse, Décse lehetett.

22 Hómann 1925, 89–91; Vajay 1967, 100. és 101. oldal közötti genealógiai tábla.

23 I. Géza hercegi és királyi pénzeinek eltérő felirata: Kovács 1997, 224–226. Arra, hogy kezdetben esetleg méltóság- vagy trónnévként funkcionálhatott, utalhat Ademar De Chabanes szövege is, aki arról írt, hogy 'Géza' fejedelem keresztapja maga III. Ottó császár lett, aki Szent Móric lándzsájából küldött ereklyét a szövegben királynak mondott magyar fejedelem számára – amely állítást egyszerűen a két Stephanus összekeveréséből fakadó tévedésnek szokás tartani. Veszprémy 2003, 461–465; Csákó 2011, 164/73. j. Hogy apa és fia elkülönítése időnként mennyire nehéznek tűnik, lásd: László 1963, 389–391; Holler 2011; Szentgyörgyvölgyi 2015.

24 Garamszentbenedeki alapítólevél, 1075, SZKK 22.51. 67

25 Árpád-kori használatának adatai a 13. század elején kezdődnek (Fehértói 2002, 327–328).

A név etimológiájával sokan foglalkoztak. Viszonylag régóta török alapon fejtik meg, egy közszó és a *-csa* kicsinyítő képző összetételeként. Németh Gyula először a *yig* ’jó’ török szóra alapozta megfejtését, a ma általánosan elfogadott magyarázatot – a *jabgu* méltóságnév kicsinyítő képzővel ellátott alakjából való levezetést – pedig szintén ő, Czeglédi Károly és Ligeti Lajos dolgozta ki.²⁶

A – feltehetően iráni eredetű – *jabgu* cím azonban rendkívül régi, már a Kr. e. 2. században feltűnik a kínai forrásokban *xihou* alakban a jüecsik és a vuszunok uralkodójaként, akik ekkoriban a kanszui régióban éltek. A nyugatra vándorló jüecsik öt vezetőjét ugyanígy címzik a kínaiak, akik közül azután kiemelkedett I. Kujala Kadphises, az első kusán király (Kr. u. 30–80?). Ő a pénzein szintén feltüntette prákrit írással a *yavuga* (vagy *yaiia*) és görögül a *zaouu* (<*zaouos/zaoes*) alakban is olvasható címét. Ezen adatok alapján Richard E. Frey arra a következtetésre jutott, hogy ekkor már a méltóságnév három különböző alakja élhetett egymás mellett a térségben: a **yabγu*; **yavug* és a **jauwγ*.²⁷

A kusán uralkodók azonban nem használták tovább e címet, az majd csak a heftalitáknál tűnik fel ismét egy baktriai nyelvű szövegben az 5. század végén *iabgo* alakban – ugyanebben a térségben. (A vuszunok nyugati vándorlásuk eredményeként majd a heftalita birodalomba tagozódnak be.) A 3–4. századi tohár dokumentumokban (Niya) *Yapku/Yapgu* alak (tulajdonnév) olvasható. A 6. század elején feltűnik a türköknél is (Tuwu *Ta-yelhu*, azaz Tuwu nagy *jabgu*), s később számos türk feliraton szerepel, mint a kagán utáni második ember címe. A birodalom nyugati szárnyát elvileg a *jabguk* irányították (Tong *jabgu* kagán), később pedig ismét Tokharisztán élén tűntek fel a türk uralkodócsaládból származó *jabguk* (Kutlug, Dun Tardu),²⁸ s a méltóságnév ettől kezdve megjelenik a görög és az örmény forrásokban is. Mindemellett az alávetett népeket, például a tölöszoeket, a tardusokat és a karlukokat is *jabguk* irányították.²⁹ A türköktől az ujugurok és rajtuk keresztül általában az oguzok örökölték a cím használatát, akik viszont már az uralkodóikat nevezték így. Használták a szeldzsukok is, 1035-ben Togrul testvérét Músza *jabgunak*, Alp Arslánt pedig Arslán *jabgunak* nevezték. Togrulnak azonban 1038-ban a kalifa szultáni címet adományozott, s ettől kezdve ez jelölte a főhatalmat. Még néhány évtizedig felbukkan – immár

26 Németh 1928; Czeglédi 1956; Ligeti 1979, 131–135.

27 Frey 1962, 357.

28 A szakirodalomban rendszeresen *jabguként* titulált Istemi esetében azonban a türk és kínai források nem szólnak erről a titulusról: Drompp 1991, 93, 96; Skaff 2002.

29 Az ujugurok és a karlukok vezetői a türk kagánokat usurpáló, rövid életű baszml kagántól kapták a rangemelkedést jelentő *jabgu* címet 742-ben (Li Mau-Tsai 1958, 230).

nagy valószínűséggel személynévként.³⁰ Nem lehetetlen, hogy a jabgu cím azonban keleten is tovább élt: a Tang-dinasztia ellen lázadó generális, An Lushan 756-ban dinasztiát alapítva a *zhaowu huangdi* császári címet vette fel,³¹ a kanszui ujjur állam helyén létrejött Tangut Birodalom uralkodójának címe pedig a *ɲwər dzjwɪ* volt, amelynek második elemében talán szintén ez a méltóságnév lappang.³²

Érdekes, hogy a jabgu cím mintha egyes régiókban gyakrabban szerepelne, mint máshol. Ilyen terület például Közép-Ázsia keleti fele: itt éltek a kusánok, a tohárok, ide érkeztek a vuszunok, itt volt a heftalita birodalom, annak helyén a Huttál nevű államocska, és a Nyugati Türk Kaganátus centruma, de majd itt fog létrejönni a Karahanida állam, és innen indulnak nyugat felé az oguzok is.

A jabguk gyakran az uralkodói családból kerültek ki. Abulgázi szerint például a legendás Kaji kán egyik fiát Dibjabgunak hívták. Az ujjur Kutlug Bilge Kül kagán (744–747) korábban a jabgu címet viselte. El Etmis Bilge kagán (747–759) egyik fia, Kutlug Bilge szintén jabgu volt.

E rendkívül elterjedt méltóságnév megjelenése a magyaroknál semmiképpen sem meglepő. A kérdés valójában az, hogy milyen alakban és milyen funkcióban jelent meg nyelvünkben. A Géza név minden lejegyzésében egyöntetűen szerepel a szó végi *-csa/-sa* hangkapcsolat valamiféle alakjának jelölése, amelyet a kutatás kicsinyítő- vagy személynévképzőnek tekint. „Jabgudzsa” alak azonban nem ismert a keleti forrásokból. (Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a muszlim szerzők időnként *jabguja/dzsabguja* alakban jegyzik fel a szót.) Ennek fényében valószínűbbnek tűnik, hogy a magyarba egy kétszótagos forma került át, amelyet talán a Győ személynév és az abból képzett – Győ, Gyűd elemű³³ – településnevek tarthattak fenn. (Egyértelmű

30 Rásonyi–Baski 2007, II, 321; Bosworth 1993, 288; Bosworth 2001, 224; Ateş 1965, 115, 517–525; Donuk 1979–1983; Sims-Williams–de la Vaissiere–Bosworth 2007; Falk 2010, 76–77; Frye 1962, 356–358.

31 Johnson 2012, 158.

32 Jacques 2010. Jacques szerint a tangutban e szó nem létezik, etimológia-kísérlete pedig egy szintén korlátozottan használt ‘megítélni’ igére támaszkodik. Kérdés, hogy nem lehet-e jövevényszó, amely esetleg az ujjurok közvetítésével juthatott el a tangutokhoz, hiszen országukat éppen a kanszui ujjurok legyőzésével hozták létre.

33 Ide vonható településnevek: Győr (Jauryane, 1009; Geur, 1210), Felgyő (Gehgi, 1074), Algyő (Geu, 1138), Máriagyűd (Geudy, 1290) (Kiss 1988, I, 68, 451, 548; II, 94; *Bényei–Pethő 1998, 16*). *Képzett alakban:*

Decs (Dech, 1301), Décsipuzta (Geiche, 1138), Décső (Geysa, 1229), Déva (Deva, 1269), Devicse (Dyche, 1256), Magyardécse (Dycha, 1269), Marosdécse (Deyche, 1339) (Kiss 1988, I, 359, 369; II, 68, 100). Személynévi alak: Geu (1138) (*Fehértői 2004, 335*).

közszoí nyoma azonban nincsen a magyarban.) Ehhez járulhatott azután az ómagyar korban aktív *-csa* kicsinyítő képző.³⁴

A jabguval keleten tulajdonnévi funkcióban ritkán találkozunk, egyetlen Japku/Japgu nevű személy tűnik fel a nijai (ma: Afganisztán) tohár dokumentumokban a 3–4. században.³⁵ Ennek tükrében az tűnik hihetőbbnek, hogy a szó a magyarba is köznévként – uralkodói címként – került át, ám egy idő után személynévvé alakult. A kérdés az, hogy mikor. Géza fejedelem esetében nem kizárható a méltóságnévi használat. (Gyakori jelenség, hogy az uralkodói címek – főleg külső forrásokban – tulajdonnévként kerülnek értelmezésre, holott valójában nem azok.) Tudatosságra látszik utalni I. és II. Géza mint elsőszülöttek névviselése, ugyanakkor a pénzeiken tulajdonnévi használat sejthető.

Sztefanosz / Στέφανος³⁶

Géza fejedelem keresztnéve, akinek a fia, Szent István – állítólag az apja után – szintén ezt a nevet kapja a keresztségben. A dinasztiában rendkívül elterjedt név vált belőle, miután I. László 1083. augusztus 20-án I. Istvánt szentté avattatta. Ráadásul – mint Slíz Mariann megállapította – „szembetűnő, hogy ha egy király valamiért veszélyeztetve érezte fia jogát a trónra, mindig az István vagy László nevet adta gyermekének”.³⁷

Világos keresztény név, legfeljebb azon lehetne töprengeni, hogy a szent kultusza milyen úton került Magyarországra. A legelterjedtebb nézet szerint a Kárpát-medencében térítő Passau felől, ahol a szent ereklyéit őrizték. A hazai historiográfiai hagyomány szerint Géza fejedelmet valószínűleg

34 Az ómagyarban létezett a *-csa* kicsinyítő képző. Vö. L. Kiss–Pusztai 2003, 148. A névképzés intenzitására az ómagyarban számos példával: Mozga 2013.

35 Felföldi 2012, II, 41 (no 96), 149 (no 407), 174 (no 477), 175 (no 480), 253 (no 678).

36 A ma ismert István névforma kialakulása századok műve, az első ismert Istanus alak 1264-ből való (Fehértói 2004, 431). A 12. századtól bukkan fel a név egy másik – mára elhalt – fejlődési ága is: Csépán (Chepan) (Tóth 2008, 221–223; Mező 1996, 94).

37 Slíz 2000, 32. Példáit még ki lehet egészíteni a 12. századból is: II. István 1101-ben jött világra, annak a Kálmánnak a fiaként, aki elkeseredett küzdelmet folytatott a hatalomért testvérével, Álmossal. A II. Istvánnal és utódaival szemben is trónkövetelőként fellépő, Bizáncba menekülő Borisz egyik fia szintén a Stepanos nevet viselte (Slíz 2015, 176). A Borisszal harcban álló II. Béla gyermekei közül a harmadik fiú kapta az István nevet. II. Géza 1147-ben született első fia is István lett, akinek trónját viszont saját nagybátyjai, László és István fenyegették.

Sankt Gallen-i Bruno keresztelte meg 972 táján, Vajkot pedig Szent Adalbert 995 körül.³⁸

A fentieknek némiképp ellentmondani látszik, hogy Moravcsik Gyula hipotézise szerint már Géza sógora, a Konstantinápolyt megjárta erdélyi Gyula is ezt a keresztnevet nyerte el, értelemszerűen nem Passau hatására.³⁹ Alexandru Madgearu újabb felvetése szerint azonban az orosz átiratban fennmaradt bizánci legenda Hierothosz térítő püspök működéséről – és így a kérdéses keresztelésről – nem is az erdélyi Gyulához, hanem az Árpád-házi főfejedelmekhez kötődhet, talán még Taksonyhoz, vagy már épp magához Gézához.⁴⁰ Akárki is a legendában leírt keresztelés alanya, maga az esemény Bizánc felé fordítja figyelmünket. A Sztefanosz ugyanis a bizánci kultúrkörben tipikus uralkodói név – míg Nyugat-Európában elvétve fordult elő ebben a minőségben, holott jelentése latinul is és görögül is az uralkodói méltóságra utalhatott.⁴¹ Már az ezredforduló előtt megjelenik a térségben a horvátoknál – ahol bizonyosan nem a passauai egyház térítői terjesztették el –,⁴² és népszerű a korszakban Bizáncban és a Balkánon is.⁴³ A szerbeknél előbb a zétai fejedelemségben tűnik fel, majd a 12. századtól a Raškát uráló Nemanjida-dinasztiában, végül 1377-től a Nemanjidák helyére pályázó, szerb királyi címet viselő bosnyák uralkodók is felvették régi nevük mellé.⁴⁴ A név balkáni népszerűségére jó magyarázattal szolgálhat, hogy Szent István

38 A téma kritikus áttekintése: Györfly 1977, 68–81. Bogyay Tamás azonban – valószínűleg joggal – úgy véli, hogy Adalbert csupán bérmálta Istvánt (Bogyai 1988).

39 Moravcsik 1938, 401–402.

40 Madgearu 2008.

41 „Akkor az István nevet kapta; hisszük, hogy Isten is ezt akarta, mert ami »István« a görög nyelvben, »koronázott« a latin beszédben” (Szent István király nagy legendája, Érszegi 1987, 25).

http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=032_038_Istvan_Nagy_legenda.

42 A passauai hatásról: Csóka 1938, 279–281. Szent István protomártír tisztelete azonban korántsem csak Passauhoz köthető, hiszen a „a protomártír nyugati frank és német területen, köztük egy sereg püspöki székesegyház védőszentjeként közkedvelt volt” (Tóth 1988, 124, 13. j; Tóth 1997).

43 Horvátországban Stjepan Držislav (869–897), az elűzött Svetoslav Suronja király (897–1000) fia, Stjepan herceg, II. Stjepan (1030–1058), III. Stjepan (1089–1091) (Sokcsevits 2011, 79, 83, 776). Bizáncban a 9–10. századi Makedón-korszakban több herceg neve (Ostrogorsky 2003, 493).

44 Zétában Sztefan Vojislav /Стефан Војислав (1018–1043) (Ostrogorsky 2003, 501). *Szerbia patrónusa az első keresztény mártír, Szent István lett, így a királyok István neve „több volt, mint egy egyszerű név”*; és „közel került ahhoz, hogy a cím részévé váljon” (*Fine* 1994, 107; Ostrogorsky 2003, 502). A bosnyák uralkodókról: Ćirković 1964, 137. E körülmények tükrében azonban nem valószínű, hogy Nemanja nagyzsupán, majd fia, az első megkoronázott szerb király azonos keresztneve, az István pusztán a magyar Szent István király tiszteletével függne/függhetne össze, vö. Klaniczay 2000, 134.

protomártír kultusza a Bizánci Birodalomban szorosan kötődött a császári udvarhoz – az 5. század óta temploma volt a palotán belül –, s a szent kézeklyéjét, az első „szent jobbot” is a császári palotában őrizték.⁴⁵ Mindezek fényében úgy tűnik, hogy a Sztephanosz név kedveltségét az Árpád-ház korai történetében nem biztos, hogy nyugati – vagy csak nyugati – háttérrel kell magyaráznunk.

Mihály/Μιχαήλ

Géza fejedelem testvérének héber eredetű ószövetségi keresztnéve, jelentése ’Istenhez hasonló’.⁴⁶ (Mihály világi nevét, ha volt neki, nem ismerjük.)⁴⁷ Bizáncban tipikus uralkodói név az egymást váltó dinasztiákban. De ezt a keresztnévet kapta a 9. században az első keresztény bolgár uralkodó, s az ezredforduló után szintén felbukkan Horvátországban és Zétában is.⁴⁸

Ez a név a keresztény kultúrkörben az Isten oldalán álló angyalok győzedelmes vezérének a neve. Magyarországon „feltételezhetően igen korai (a latin térítést minden bizonnyal megelőző) kultusza nyomán ... fel kell tennünk, hogy a személynév a magyarban görög-szláv eredetű is lehet.”⁴⁹ (Ez a korai hatás pedig akár valamiféle magyarázatot is kínálhat az egyik legkorábbi egyházmegyeként megszervezett veszprémi és győri püspökség területén Mihály arkangyal szokatlan népszerűségére és jelentőségére a templomi patrocíniumok sorában.⁵⁰)

2. generáció

Vajk

A Vajk személynév Árpád-kori történelmünkben egyetleneszer kerül említésre: Merseburgi Thietmar nevezi így (Waic) Magyarországon keresztény kirá-

⁴⁵ Kalavrezou 1997.

⁴⁶ Slíz 2000, 7.

⁴⁷ Hajdú 1998, 1063.

⁴⁸ Bizánc: I. Mikhaél (811–813), II. Mikhaél (820–829), III. Mikhaél (842–867), IV. Mikhaél (1034–1041). Ostrogorsky 2003, 492–495. Bulgária: Borisz cár (852–889) (Thoma 1985, 56–59). Horvátország: II. Krešimir király (949–970) (Soksevits 2011 77, 776). Mihailo/Μιχαηλο zétai fejedelem (1052–1081) (Ostrogorsky 2003, 501).

⁴⁹ Szentgyörgyi 2013, 173.

⁵⁰ Erre maga a veszprémi püspöki székesegyház patrocíniuma a legjobb példa (Tóth 1997, 23–24).

lyát, Istvánt, aki ezek szerint a német krónikás szemében „Vajk király” volt. A személynév a magyarban a későbbiekben is előfordul,⁵¹ és több település nevében is felfedezhető, például: Vajk, Vajka.⁵²

A név eredetével kapcsolatban számos ötlet merült fel. Györffy György például a magyar vaj köznévből próbálta levezetni,⁵³ mások szerint a szláv Vencseszlávból alakult volna ki,⁵⁴ esetleg Szent Adalbert személynévét, a Vojtechet látták benne.⁵⁵ Benkő Loránd a szláv Vojk személynévre szavazott.⁵⁶ Rásonyi László pedig a török Bajik névből eredezteti a Vajk nevet, amelynek ’igaz, megbízható’ jelentésű közszoói alakja a legkorábbi török szótárakban, például a 11. századi Kasgárínál is megjelenik.⁵⁷ Mindezek mellett a pillanatnyilag legelterjedtebb nézet szerint a név a török *baj* ’gazdag, úr’ szóra megy vissza, az elgondolást a turkológus Németh Gyula fogalmazta meg.⁵⁸ László Gyula ezt az ötletet fejlesztette tovább sajátos irányban: „Vajk neve nem személynév volt, hanem méltóságnév. Édesapjának, Gézának a neve is méltóságnév, amelyet I. Géza pénzein a Magnus (muonas) szóval fordítanak latinra. Tudjuk, hogy a Gyula név is főrangú méltóságot jelölt. Az apa-fiú, Géza-Vajk neve tehát a főuralkodót (Géza) és a kisebbik vezért (Vajk) jelölte, talán a – feltehetőleg nálunk is megvolt – régi kettős királyság emlékeként élt még. Amikor István király lett, Vajk neve értelmét veszítette, s ezért tűnik el a forrásokból. Vajk neve tehát nem pogány személynév, hanem az ország második méltóságának rangját jelezte.”⁵⁹

Ha a név mögött valóban a török *baj* szó áll, akkor komoly háttérrel számolhatunk, olyan jelölővel, amely jelentős helyet foglal el a török névadási rendszerben, mind a képzetlen, mind az összetett névalakok tekintetében. A magukban álló alakok közül említhetjük a 7–9. századi türök Baj apát, Tüz Baj Kücs Barsz Külügöt és Kaszkir Baj Kart Kaj Kezt,⁶⁰ a 11. századi oguz

51 1228 de genere Woyk (Voik, Voic), Baia (1183), Boi (1228), Boia (1274), Boiad (1211), Boic (1141–61) (Fehértói 2004, 83, 136, 825).

52 Kiss Lajos a következő falvakat sorolja ide: Vajk (1241/72, Woyk), Vajka (1186, Wayka), Vajkóc (1328, Wechkoch), Vajkfálva (1301, Woykfálva) (Kiss 1988, II, 722, 724). A Vaja helynevet (1272, Voya) Kiss nem sorolja e csoportba, bár ide tartozása nem elképzelhetetlen (Kiss 1988, II, 722).

53 Györffy 1977, 58.

54 Az ötletet Sasinek Ferenc vetette fel. Sasinek 1893, 6. Cáfolata: Asbóth 1893, 127–128.

55 A nézet a 19. század végén terjedt el, olyannyira, hogy még a *Pallas nagylexikona* is ezt az etimológiát közli. Pallas 1897, 591.

56 Benkő 2003, 409–411.

57 Rásonyi 1982.

58 Az azonosítás Németh Gyulához fűződik: Németh 1991, 281–282.

59 László 1963, 391.

60 A török nyelvekben a névcsalád előfordulására: Rásonyi–Baski 2007, 97–105.

és a 12. századi szeldzsuk Baj tegint.⁶¹ Képzett formában viselte a nevet az avar Bajan kagán (562–602) és Bajan csór ujugur kagán (747–759) is. Összetételek első tagjaként a 13–14. században a mamelukok körében volt rendkívül népszerű (Baj-barsz, Baj-buga, Baj-temir). Ezek után nem meglepő, hogy a névcsalád Magyarországon is kedvelt volt a kunok körében: Bajdor, Bajandor, Bajcsa, Bócsa, Bajdamer, Baliar, Bajló, Bajmos, Bajcsun/Vajcsun formákban.⁶²

A török *baj* szó azonban indoeurópai gyökerekkel rendelkezik.⁶³ A korai iráni nyelvben *baga* alakban létezett, és ’megosztót, szétosztót’ jelentett, majd ’Isten’ értelemben kezdték használni. Ebből – vagy ezzel párhuzamosan – alakult ki az ’Úr’, majd az ’úr’ jelentés. Egy 3. század végi mesáni⁶⁴ uralkodót a zoroasztrianus szent tűz nyomán Adur-Farrobajnak neveztek.⁶⁵ A szó a korai szászánida királyok titulátúrájában is szerepelt, ’isteni’, ’magasságos’ értelemben.⁶⁶ I. Ardasir (224–241) pénzén például ez a felirat állt: *mazdēsñ bay Ardašīr šāhān šāh Ērān kē čīhr az yazdān* „A fennséges Ardasir, az iráni sahok sahja, aki az istenektől származik”.⁶⁷ Egy felirata pedig így kezdődik: „Ardasir őfennsége, a király, az isteni (baj) Pábag fia.”⁶⁸ A szó a szanszkrit *bagha* leszármazottja, és a szogdon keresztül terjedt el az iráni nyelvekben. Lényegében az összes közép-iráni dialektusban ismert volt, a közép-perzsában, a szogdiban, a párthusban és a baktriaiban is, ’úr’ és ’Isten’ értelemben.⁶⁹ (Számos földrajzi névben is megjelent, még Bagdadéban is ezt fedezhetjük fel.) A szó *baj* alakban kerül át a törökbe. A legkorábbi nyelvemlékekben azonban egyetlen szófordulatban találjuk meg (több alkalommal is): *bay kil-dim* ’gazdaggá tettem’.⁷⁰ A török nyelvekben az elsődleges jelentése szinte mindenhol a ’gazdag’. A szó perzsában is használt tiszteleti többese a *baján*, ami avar és ujugur uralkodói névként is feltűnik, a mongolban pedig a későbbiekben személynévként ismert.⁷¹ Úgy tűnik tehát, hogy az az iráni nyelvi közeg, amellyel egyébként a magyar nyelv kapcsolatban állt, és éppen hatal-

61 A személynevekben szereplő baj formánsra: Rybatzki 2006, 199–201.

62 Mándoky 2012, 234, 240; Baski 2007, 248, 253, 289. A Baj alapnév magyar hátterét Gombocz Zoltán foglalta össze (a Vajk említése nélkül): Gombocz 1915, 45–46.

63 Az indoiráni háttérre: Mackenzie, 1971, 17.

64 Tartomány a Perzsa-öböl partján.

65 Touraj Daryaei, *Sasanian Persia*, 2009, 35. Rüdiger Schmitt: personal names, Iranian. V. Sasanid period. EI, <http://www.iranicaonline.org/articles/personal-names-iranian-v-sasanian>.

66 de Jong 2004, 361.

67 <http://www.iranicaonline.org/articles/sasanian-coinage>.

68 Alram 2008, 17–18.

69 Bailey–Sims–Williams–Zimmer, 1988.

70 Clauson 1972, 384.

71 Róna-Tas, 2016, 66.

mi-szervezési szavakat vett át belőle,⁷² jól ismerte és széles körben használta a *baj* kifejezést. Így akár közvetlen iráni gyökerekkel is számolhatunk. Baján avar kagán neve mutatja, hogy a közép- és kelet-európai térségben is igen hamar használták a szót, ráadásul uralkodói névként (címként?).⁷³ Különösen érdekes, hogy a szó megjelenik a magyarral nagyon közeli rokonságban álló obi-ugor hanti nyelvben is *way* alakban és ’gazdag’ jelentéssel.⁷⁴

Mindezek alapján a *baj* szó egy elterjedt vándorszónak tűnik abban a térségben, ahol a magyarság formálódása zajlott. Átvételére sor kerülhetett a török nyelvekből, de akár valamelyik iráni nyelvből is. Ennek jegyében értelmezése sem egyértelmű. Támaszkodhat a török ’gazdag’ jelentésű közszóra, a törökök közt kedvelt Baj személynévre, de egyáltalán nem zárható ki az iráni tiszteleti cím adoptálása sem.

A nevet egy sor helynév őrizheti Magyarországon, például: Baj, Baja, Bajsa, Bajaz, Bajcs, Bajcsa, Bajom, Bajka, esetleg Bajna.⁷⁵ Boi, Boia, Baia, Baica, Baicha, Baika, Bauka, Boika alakokban találkozhatunk vele.⁷⁶ Mindezek értelmezhetők egy Baj alapnév képzéseiként, éppen olyan gazdag bokrot alkotva, mint számos más magyar név. E sorozatba minden további nélkül beleillene egy Bajk alak is, amire földrajzi névként nincs adatunk, személynévként viszont létezett. Érdekes ugyanakkor, hogy számos esetben e neveknek létezik *v* hanggal kezdődő párjuk is: Boj–Voj, Baja–Vaja, Bajna–Vajna, és például Anonymus egyik „kun” vezére hol Boyta, hol Voyta alakban szerepel. A besenyők lakta Balkány településnévnek van Valkány párja is. Említhető még a Bata–Vata személy-, vagy a Batta–Vatta településnévpár. Hasonlóan ingadoznak a kun nevek is: Bocsun–Vocsun, Bajcsun–Vajcsun. És ilyen pár a Vajk (Voic) mellé is sorolható: Bojk formában (Boic). Ráadásul előfordul, hogy egy bizonyos Woykot Boik néven is említenek.⁷⁷ Röviden: a Baj név mellé komoly névbokrot építhetünk fel, amelyekben *v*-vel kezdődő megfelelőik is találhatóak. Ezek közé a Vajk jól beilleszthető. Szent István Theotmár által feljegyzett nevét cseppet sem kell tehát hapaxnak tekintenünk.

72 Bárczi 1975, 48; Harmatta 1997, 82–83.

73 A korai iráni–török kapcsolatokra, éppen a hatalmi terminológia terén: Róna-Tas, 2016.

74 Bailey–Sims–Williams–Zimmer, 1988.

75 Baj (1369, Boy), Baja (1323, Baya), Bajcsa (1451, Baychascalasa), Bajka (1223, Baica), Bajsa (1458, Fybaych), Bajta (1254–1259, Bytha), Kisbajcs (1256, Boych), Nagybajcs (1394, Nagybajch), Mezőbaj (1283, Boy), Toktabáj (1446, Bay), Kunbaja (1220, Bocha) (Kiss 1988, I, 138–140, 737, 812; II, 128, 173, 610). Esetlegesen ide sorolhatók a Bajom elemű helynevek is: Biharnagybajom (1517, Nagybayon), Nagybajom (1394, Nagybayon), Kisbajom (1397, Kysbayon), Tasnádbajom (1358, Bayon) (Kiss 1988, I, 213, 738; II, 173, 624). Baj és Bajom kapcsán lásd: Rác 2007, 36–37; *Bényei–Pethő* 1998, 11.

76 Fehértói 2004, 83, 136.

77 Fehértói 2004, 825.

Röviden ki kell térnünk a szláv származtatásra is, mivel a kérdésben legutóbb megnyilvánuló Benkő Loránd nagyon határozottan kiállt – Kristó Gyulára reflektálva – a szláv Vajk alak elsődlegessége mellett. A korai szláv névtárakban azonban nem találunk Vaik vagy Vojk alakú neveket.⁷⁸ Voj- kezdetű nevek természetesen akadnak – például Vojisláv vagy Vojtech –, de ezekből a Vojk levezetése korántsem magától értetődő. Egyrészt azért, mert nincs rá adat, másrészt pedig azért, mert e nevek általános becéző formái között sem feltétlenül ez a jellemző forma. (A szláv nyelvek ugyan gyakran rövidítik a neveket becézésként, de nem jellemző a teljes -sláv szóvég elhagyása.) A Vojko vagy Vojtka forma tűnik fel a leggyakrabban, a Benkő által megjelölt szorb nyelvben a későbbiekben pedig valóban kimutatható a rövid Vojk alak is.⁷⁹ Hasonló a helyzet a románnal, ahol egyébként szintén szláv névnek tekintik. Közismert, hogy Hunyadi János nagyapját Vajknak hívták.⁸⁰ Ez azonban esetleg a kun Bajra is visszamehet, ahogy a rokonságban egy személy valóban így viselte a nevet. A román egyébként a *-cu* kicsinyítő képzőt használja, ma a Voicu forma általános.⁸¹

Összefoglalva: a szlávban igazán jó átadó alak nem ismeretes a korai időszakból, míg a feltételezett iráni-török háttér koherens rendszert alkot és jól adatolható. Mindemellett természetesen nem zárható ki, hogy Benkő elgondolásának megfelelően a szláv származású Merseburgi Thietmar vagy akár a 10. századi magyar nagyfejedelmek saját szláv ajkú alattvalói is szláv hangzásúnak érezhették a nevet – bár Thietmar ezt sehol sem állítja –, de ez egyetlen hasonló esetben sem jelenti feltétlenül azt, hogy viselője is feltétlenül annak gondolta volna.

Vazul/ Βασιλειος

Géza fejedelem öccsének, Mihálynak a fia – azaz István király unokatestvére – viselte e keresztnévet, világi nevét nem jegyezték fel. A Vazul görög eredetű név, a görög 'király' jelentésű *baszileusz* szóból született, Bizáncban a Makedón dinasztia alatt két császár is viselte.⁸² A hazai kutatók azt feltételezték, hogy e név szláv közvetítéssel került magyar környezetbe, a középgörög

78 Benkő nem közöl adatokat a név felbukkanására, pusztán Kiss Lajos földrajzinév-gyűjteményére utal (Benkő 2003, 409–411). Benkő 2007.

79 Wenzel 1987, 68. A német szerző által vizsgált szorb névanyagban azonban csupán a legrégebb 1%-a származik a 14. századból. (uo. 13). Az egykori NDK területének szláv történelmi névtárában a Vojko formára is csak 1291-ből származik az első adat (Schlimpert 1978).

80 Pop 2012, 8–9. Érdekes, hogy a család korábbi tagját Baynak hívták.

81 Magyarországon 1237-ben adatolható először (Fehértói 2004, 824).

82 Ostrogorsky 2003, 493–494. I. Baszileiosz (867–886), II. Baszileiosz (976–1025).

névforma, a Vaszileiosz azonban ezt nem feltétlenül követeli meg.⁸³ Számításba lehet vennünk a bizánci kereszténység esetleges közvetlen hatását is: a görög szerzetesség egyik meghatározó személye ugyanis, akihez a szerzetesi regulát is kötötték, Nagy Szent Vazul (329–379) volt. Görög szerzetesek Magyarországon is korán megtelepedtek, egyik legfőbb szentjük tiszteletét minden bizonnyal magukkal hozták.⁸⁴

Sőt, az ugyan közismert, hogy a 10. század derekán több magyar előke-lő is járt Konstantinápolyban, ahol megkeresztelkedve maga a császár lett a keresztapjuk,⁸⁵ ám ez a lehetőség Vazul esetében mindeddig nem merült fel. Holott szokás volt, hogy a frissen megkeresztelkedett személy a keresztapja nevét kapta, s amikor egy ilyen eseményre sor kerülhetett Vazul életében, éppen II. Vaszileiosz (976–1025) volt a bizánci császár. Kevéssé ismert, hogy ugyanezt a keresztnevet kapta Vlagyimir, a kijevi Rusz fejedelme is, aki 988 tájékán – azaz épp II. Vaszileiosz uralkodása alatt – vette fel a kereszténységet, s lett a császár sógora és egyben lelki fia. Száz évvel korábban a kereszténységet felvevő bolgár uralkodó, Borisz a Mihály nevet nyerte a kereszttségben (864/865), keresztapja III. Mihály császár (842–867) neve után.⁸⁶

László (Ladiszlau)

A László az egyik legnépszerűbb név a dinasztiaiban – s azon kevesek közé tartozik, amelyek az Árpádok után is használatos maradtak. (A trónra törekvő cseh Vencel is ezt a nevet vette fel, és meg kell említenünk a kései Habsburg V. Lászlót is.⁸⁷) Divatját ráadásul nem is I. László 1192. évi szentté avatása generálta, minthogy Kálmán egyik korán elhalt fia (szül. 1101) és II. Béla 1131 körül született fia is ezt a nevet viselte már.⁸⁸ Tényleges keresztnévként – értsd keresztény névként – így elsőként Imre 1200-ban született

83 Slíz 2015b, 172–173.

84 A ma Veszprém megyében fekvő Vászoly falu közelsége Tihanyhoz ahol eredetileg bazilita szerzetesek is éltek, s amelynek nevét nemrégiben a Ciprusi Szent Tükhonzhoz kapcsolták, mindenesetre figyelemre méltó egybeesésnek tűnik. Kovács 2015, 98–99; Szentgyörgyi 2010.

85 Komáromi 2007, 216–217.

86 II. Vaszileiosz tényleges uralkodása 976 és 1025 közé esik. A névadásokról: Angenendt 1984, 295; Thoma 1985, 56–57, 63–64; Obolensky 1999, 248; Uspenskij 2011, 115; Font 2012, 111.

87 Slíz 2000, 32. „amint láthatjuk e két névnek [István és a László] hazánkban olyan csengése volt, mint Franciarszágban a Károly-nak vagy a Lajos-nak” (uo.). Lásd még: Thoma 1985, 94–97.

88 Kerny 1998, 175–178.

fianál vehető számításba. A korábbi hercegek esetében a névválasztás minden bizonnyal I. László tiszteletével függött össze.

Szent László különféle feltevések szerint számos okból kaphatta volna a nevét: anyja lengyel hercegnő volt, s maga is Lengyelországban született. Akkor még egyáltalán nem volt magától értetődő, hogy a család ezen ága Magyarország trónjára kerül majd, ezért esett volna a választás egy, a lengyel fülnek is jól csengő névre. Csakhogy van egy korábbi Lászlónk is, a szent király nagyapjának a testvére: a későbbi Szent László – a családi névhagyományok jegyében – éppenséggel miatta is kaphatta a nevét. Igazi fejtörésre tehát Szár László neve ad okot. Vajon miféle név ez? Keresztény név nem lehet, hiszen ekkor még nem volt ilyen nevű szent. Ha viszont pogány, akkor felmerül a kérdés, hogy miért kap egy Árpád-házi herceg ilyen – jelenlegi tudásunk szerint szláv hangzású – nevet a 10. század közepe táján.⁸⁹

Szár László helyzete némileg kétséges a családfán. Krónikáink úgy tudják, hogy András, Béla és Levente az ő fiai voltak, ezzel szemben – Hómann óta – a történeti kutatások szerint a hercegek valójában Vazultól származtak. Szár László és Vazul pedig Géza testvérének, Mihálynak a fia lenne.⁹⁰ Mint-hogy azonban a Géza-ágnak Imre herceggel férfiágon magva szakadt, Mihály unokái kerültek a trónra, akiknek apját, Vazult brutálisan állították félre. A Vazul-leszármazottak természetesen nem szállhattak szembe az istváni keresztény állam eszményével, így nem feketíthették be a már akkor is nagy tiszteletnek örvendő királyt – melleleg apjuk tönkretevőjét. Valószínűleg ezért nevezik őket a krónikákban Szár László és nem Vazul fiainak. Innentől kezdve meglehetősen nehéz Szár László dolgában tisztán látni. Volt kutató, aki a testvérpárt, Vazult és Szár Lászlót egynek vélte: előbbi a keresztény, utóbbi a pogány neve lenne ugyanazon személynek (a krónikáírók István tettét leplezendő kettőzték volna meg őket). A krónikákban azonban mutatkozik egy következetlenség: bár Andrást, Bélát és Leventét Szár László fiainak mondják, ez utóbbinak ismert egy Bonuzlo nevű gyermeke is – aki az előbbiekkal nem látszik testvérnek lenni. Szár László mindenestre először ténylegesen Anonymus művében bukkan fel. A személye körüli zavarok ellenére létét nem vonhatjuk kétségbe – azaz volt egy Árpád-házi herceg, aki a 970-es évek táján kaphatta a László – illetve akkortájt: Ladiszlau – nevet. (Hogy mit is, azt pontosan nem tudjuk, első lejegyzése Anonymusnál: *filij caluj ladizlay*.)

⁸⁹ Slíz Mariann például egyedül a Lászlót tartja biztosan szláv eredetűnek – korábban a meglehetősen homályos eredetű Levente, mostanság pedig a Bonzuló mellett – a dinasztia férfinévei között (Slíz 2000, 29–30; Slíz 2015, 172).

⁹⁰ Hómann 1925, 89; Váczy 1940; Kristó 2000, 200–201, 212–213, 221–226.

A jelek szerint a Ladiszlau nevet a magyarok nem érezték a sajátjuknak, magyarázandónak tekintették, s maga a név fel is kínálta ennek lehetőségét: „Mert hogyha nevének értelmét fejtegetjük: Ladislaus – azt jelenti, hogy istenadta dicsőség a népnek. Laos népet jelent, dosis pedig adományt. Nevének első szótagja: laus – dicsőség” – olvashatjuk a *Képes Krónikában*. Kicsit másképp, de már csak latinból készít szójátékot Pálffy Tamás a vezekényi csatában elesett Esterházyak temetési orációjában: Ladislaus = laudis laus (dicsőségnek dicsősége).⁹¹ Ezzel szemben a külső szemlélők számára ez az alak kifejezetten „magyaros” lehetett: Ransanus krónikájában említi, hogy a lengyel Vladiszlávot magyar királlyá Ladiszlávként koronázták.⁹²

Mindennek ellenére a név első pillantásra nem sok problémát vet fel: egyértelműen a szláv Vladiszláv magyar alakjának tűnik. Forrásainkban az első említésektől kezdve az L-es szókezdet a meghatározó, Szent László pénzén is így szerepel: Ladislavs rex. Sőt, még a meglehetősen következetesen Vladiszlavosz alakot használó bizánci források is időnként Ladiszlavoszként említik Szent Lászlót.⁹³ A magyarban nem ritka jelenség ez: például a Vlagyimírnek a magyarban Ladomér, a Vladnak pedig Lad felel meg.⁹⁴ (E jelenség az alpesi szlávok és a magyarországi vendek körében is megfigyelhető.)

A korai Ladiszlau típusú adatok után a középső szótag kiesése a 14. század első felétől adatható, jellemzően településnevekben. Ilyenek például 1316-ban Zenthlaszlo (Pozsega vm.), 1338-ban ScenthLazlow (Zalaszentlászló), 1346-ban Scentlazlov (Baranyaszentlászló), 1356-ban Zenthlazlow (Pusztaszentlászló).⁹⁵ (Érdekes, hogy a személynévi anyagban továbbra is a három szótagú forma dominál, és csak némi késéssel jelennek meg a kéttagú változatok.)⁹⁶

91 Pálffy 1988, 160. „Az bizonyos, hogy a nagy Esterházy család tündöklő napjának, LÁSZLÓ grófnak a halála már önmagában elég lenne ahhoz, hogy könnyek árját fakassza, azaz méltó módon előcsalja; ő ugyanis valóban LADISLAUS volt, vagyis LAUDIS LAUS (dicsőségnek dicsősége), minden dicséretes dolog diadala, nemzetének hatalmas dicsősége; és úgy tűnt, hogy minden remény szerint még nagyobb ragyogást és dicsőséget fog hozni törzskének és nemzetének.” (A fordítást Tóth Gergelynek köszönjük.)

92 „ac non Uladislaum, sed V, literá detrectâ, Ladislaum vocari ipsium maluere” (Ransanus 1746, 167).

93 Például Iohannes Kinnamos. Vö. Moravcsik 1984, 91.

94 Ugyanakkor érdekes, hogy a helynévi anyag szerint – az érett középkorban – a lejegyzők minden további nélkül megőrizték a VI-es szókezdeteket, és nem figyelhető meg a *v* hang elhagyása. Vö. Kenyhercz 2013, 179–180.

95 Kiss 1988, I, 562; II, 383, 798.

96 Sem Fehértói Katalin (1000–1301), sem Slíz Mariann (1301–1342) személynév-gyűjtése nem jelez kétszótagos alakot.

Az általánosan elfogadott északnyugati szláv származtatásnak⁹⁷ azonban több bökkenője is van. Az egyik az, hogy a szláv adatok kései, legalábbis a mi Szár Lászlónkhoz képest. A bolgároknál először Szár László kortársa, a Komitopuli ház sarja, Iván Vladisláv viselte ezt a nevet (987–1018).⁹⁸ A lengyeleknél még később kerül elő, az 1045 körül világra jött Piaszt-házbéli Vladisláv Hermann neveként, ráadásul eléggé egyértelműnek tűnik, hogy Lengyelországban e név valójában gyökértelen, olyannyira, hogy a szakirodalomban már felmerült a magyar eredeztetés lehetősége is.⁹⁹ A cseh I. Vladislávja pedig csak 1109-ben ült trónra.¹⁰⁰ Ők tehát aligha lehettek Szár László nevének ihletői.¹⁰¹

Élt azonban az Adria partvidékén egy uralkodó, Ladasclavus (821–835), aki a frankok által kialakított Dalmácia-Liburnia tartományt irányította (*dux Dalmatiae et Liburniae*).¹⁰² Az előző helytartó, Borna unokaöccse és egyben utódja volt, ami azért érdekes, mert Bornát egy alkalommal a guduscanusok hercegeként (*ducis Guduscanorum*) említik 819-ben. Ez felveti annak lehetőségét, hogy a család ehhez a – később a horvátokba olvadó – törzshöz tartozott, aminek esetleg germán (gót) gyökerei is lehettek.¹⁰³

97 A kérdés legalaposabb összefoglalását készítő Melich János a cseh/lengyel eredet mellett érvel a korábbi adatok említése nélkül (Melich 1941, 145–154). Elméletét zömmel elfogadja Horger, az egyházi latin származtatás kérdésében azonban kifogást emelt (Horger 1941, 68). Lásd még: Melich 1942, 294.

98 Említik – Vladislavus névalakkal – egy 12. századi krónikában (Mošin 1950, 82).

99 Gallus Anonymus 1116 körül keletkezett művében egységesen a Wladislaus alak szerepel (mind Vladisláv Hermannra, mind a magyar Lászlóra) (Gallus Anonymus 1851, 438, 441). Vladislav Hermann pénzének körirata: VLA-ZLAVS; Thoma 1985, 48–49.

100 Prágai Kozma a Wladizlaus, Wladislaus alakokat használja (Cosmas 1923, 146, 155, 173, 184). A cseh Vladislav pénzén: +DVX·VV(L)AD(ISLAVS) Rev.: +S (VVENC)EZLAVS TE ADAL(BETVS).

101 Mező András a történelmi adatokat negligálva a Horger által felvetett cseh alapú lengyel eredeztetés mellett tör lándzsát (Mező 1996, 140–141).

102 *Annales regni francorum*. 821. év. <http://www.thelatinlibrary.com/annalesregni francorum.html>. (Megjegyzendő, hogy a forrásban Vladimir is V nélküli, Laodomur alakban szerepel.). A *Vita Hludowici* című műben Ladasclao alakban szerepel (Astronomus 1995, 402).

103 A guduscanok esetében korábban felmerült, hogy esetleg valamiféle közük lehetett a térséget korábban uraló gótokhoz: Kelemina 1932, 121. Újabbán: **Mužić 2008**. Mivel azonban a germán származtatási lehetőség a horvát uszதாக ideológiájának részét képezte, a II. világháború után alaposan diszkreditálódott, s újabbán más magyarázatok váltak uralkodóvá: Sokcevitš 2011, 51–52. Dzino 2010, 20, 183–187; Gračanin 2012; Heršak–Nikšić 2007–2008, 104–106; Filipec 2012. Van olyan elképzelés is, amely szerint a guduscanok épp az egykori avar fennhatóság alatt lévő Kárpát-medencéből vándoroltak volna az Adria mellékére (*Ančić 2012*). Egy korábbi elgondolás szerint a timocsánokkal együtt a bolgár fennhatóság elől menekültek volna nyugatabbra, lásd erről Gračanin 2012, 55–56.

Mindez azért érdekes, mert így a ritka, földrajzilag meglehetősen körülhatároltan előforduló Ladiszlau típusú neveknek esetében *semmiképpen sem beszélhetünk általános szláv háttérről, és esetleg valamiféle regionális – nem feltétlenül csak szláv – hatásokkal is számolhatunk*. Nem lehetséges-e, hogy egyszerűen egy kétalakú, két nyelv alapján is magyarázható névvel állunk szemben? A kérdés már csak azért is elgondolkodtató, mert a „magyaros” alak nagyon gyorsan megjelenik. Legkésőbb Szent László idejében már létezik, de ellenpéldák híján jó eséllyel Szár László is ebben a formában viselte nevét.¹⁰⁴

Szár

László másik neve Szár volt.¹⁰⁵ Habár a hazai irodalomban ezt általában tulajdonságjelző ragadványnévként (’kopasz’) szokás értelmezni, amely vagy fizikai kopaszságára, vagy még inkább a pogány valláshoz való ragaszkodására utalhatna,¹⁰⁶ nem elképzelhetetlen, hogy ez a jelző mégiscsak egy önálló világi nevet takar, ahogyan azt Fehértói Katalin is jelezte Árpád-kori személynévtárában.¹⁰⁷ Ha a 14. században a Kopasz név lehetett Borsa-nembéli Jakab nádor ismertebb neve,¹⁰⁸ ezt a lehetőséget ebben a 11. századi esetben sem lehet kizárni. A közelmúltban Slíz Mariann már egyelemű, önálló, török eredetű névként vélekedett róla.¹⁰⁹ A fehér jelentésű török *szár* szó mellett azonban szóba jöhet az iráni nyelvek ’fej’ jelentésű *sar* szava is, amely talán könnyebben is kapcsolódhat a kopaszság fogalmához. Ráadásul a szó átvitt értelemben ’főnök’ jelentésben is használatos. Otto Maenchen-Helfen például erre vezette vissza a 4–5. században élt és római szolgálatban álló gót tábornok, Sarus, valamint Sarosius vagy Saroes kaukázusi alán király nevét is.¹¹⁰

104 A magyar nyelvérzék századokkal később a Vladisláv integrálására kialakított egy hatékony módszert, Ulászlóként építette be nyelvünkbe, és nem tartotta azonosnak a Lászlóval.

105 „Andrea, Bela et Luenta, filii Zarladislai” (Kézai Simonis de Keza Gesta Hungarorum. In: SRH I. 173).

106 Hómann 1925, 90; Tóth 1983, 8; Piti 2000, 445–446; Halmágyi 2015, 267–268.

107 Fehértói 2004, 692, 695, 839.

108 Zsoldos 2011, 314.

109 Slíz 201bc, 22.

110 Maenchen-Helfen 1973, 21–22

Irodalom

Alram 2008

Alram, Michael: Early Sasanian coinage. In: *The Idea of Iran. III. The Sasanian Era*. Eds.: Vesta Sarkhosh Curtis–Sarah Stewart. London, 2008, 17–30.

Ančić 2012

Ančić, Mladen: From *Carolingian Official to Croatian Ruler* –The Croats and the *Carolingian* Empire in the First Half of the Ninth Century. *Hortus Artium Medievalium* 3 (1997), 7–13.

Angenendt 1984

Angenendt, Arnold: *Kaiserherrschaft und Königstaufe. Kaiser, Könige und Päpste als geistliche Patrone in der abendländischen Missionsgeschichte*. Berlin–New York, 1984.

Asbóth 1893

Asbóth Oszkár: Glosszárium. *Nyelvtudományi Közlemények* 23 (1893), 126–128.

Astronomus 1995

Astronomus: Wita Hludowici imperatoris. In: *Monumenta germaniae Historica* 64. Hrsg.: Ernst Tremp. Hannover, 1995.

Ateş 1965

Ateş, Ahmet: Yabgulular meselesi. *Bellesten* 29 (1965):115, 517–525.

Bailey–Sims-Williams– Zimmer 1988

Bailey, H. W.–Sims-Williams, N.– Zimmer, St.: Baga: *Encyclopaedia of Iran*. III:4. New York, 1988, 403–406.

Bárczi 1975

Bárczi Géza: *A magyar nyelv életrajza*. Budapest, 1975.

Benkő 1949

Benkő Loránd: A történeti személynévvizsgálat kérdései. *Magyar Nyelv* 45 (1949), 116–124, 244–256.

Benkő 1950

Benkő Loránd: Árpád-kori személynevek. *Magyar Nyelvőr* 74 (1950), 18–23.

Benkő 1967

Benkő Loránd: A magyar tulajdonnevek története. In: *A magyar nyelv története*. Szerk.: Bárczi Géza–Benkő Loránd–Berrár Jolán. Budapest, 1967, 374–388.

Benkő 1997

Benkő Loránd: A honfoglaló magyarság nyelvi viszonyai és ami ebből következik. In: *Honfoglalás és nyelvészet*. Szerk.: Kovács László–Veszprémi László. Budapest, 1997, 163–176.

Benkő 1998

Benkő Loránd: Anonymus „kunjainak” személynevei. In: *Uő: Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, 1998, 40–57.

Benkő 2002

- Benkő Loránd: *Az ómagyar nyelv tanúságtétele. Perújítás Dél-Erdély korai Árpád-kori történetéről*. Budapest, 2002. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 29.)
- Benkő 2003
- Benkő Loránd: Dobokai és társai. *Magyar Nyelv* 99 (2003), 393–412.
- Benkő 2007
- Benkő Loránd: *Über den anderen Namen des ersten ungarischen Königs, Stephans des Heiligen*. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 52 (2007):1–2, 1–12.
- Bényei–Pethő 1998
- Bényei Ágnes–Pethő Gergely: *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Debrecen, 1998.
- Bogyay 1988
- Bogyay Tamás: Szent István és Szent Adalbert prágai püspök. In: *Szent István és kora*. Szerk.: Glatz Ferenc–Kardos József. Budapest, 1988, 156–160.
- Bosworth 1993
- Bosworth, C. E.: Payghū. In: *Encyclopaedia of Islam*. VIII. Leiden, 1993, 288.
- Bosworth 2001
- Bosworth, C. E.: Yabghu. *Encyclopaedia of Islam*. XI. Leiden, 2001, 224.
- Ćirković 1964
- Ćirković, Sima: *Istorija srednjovekovne bosanske države*. Beograd, 1964.
- Clauson 1972
- Clauson, Gerard: *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford, 1972.
- Cosmas 1923
- Cosmas Decanus: *Chronica Boemorum*. In: *Monumenta Germaniae Historica*. Ns. II. Berlin, 1923.
- Czeglédy 1956
- Czeglédy Károly: Géza nevünk eredete. *Magyar Nyelv* 52 (1956), 325–333
- Csákó 2011
- Csákó Judit: A XI. századi Magyarország a francia kútfők tükrében. *Fons* 18 (2011), 147–208.
- Csóka 1938
- Csóka Lajos: A magyarok és a kereszténység Géza fejedelem korában. In: *Emlékkönyv Szent István király halálának 900. évfordulóján*. I. Szerk.: Serédi Jusstinián. Budapest, 1938, 269–291.
- de Jong 2004
- Albert de Jong: Sub Specie Maiestatis: Reflections on Sasanian Court Rituals. In: *Zoroastrian Ritual in Context*. Ed.: M. Stausberg. Brill, Leiden, 2004, 345–366.
- Donuk 1979–1983
- Donuk, Abdülkadir: Eski Türk Devlet Teşkilatında „Yabgu” Ünvanı ve Tarihi Gelişmesi. *TKAE Türk Kültürü Araştırmaları* 17–21/1–2 (1979–1983), 71–78.
- Drompp 1991

- Drompp, Michael R.: *Supernumerary Sovereigns: Superfluity and Mutability*. In: *Rulers from the steppe: state formation on the Eurasian periphery*. Eds.: Gary Seaman–Daniel Marks. Los Angeles, 1991, 92–115.
- Dzino 2010
- Dzino, Danijel: *Becoming Slav, Becoming Croat. Identity Transformations in Post-Roman and Early Medieval Dalmatia*. Leiden–Boston, 2010. (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 12.)
- Érszegi 1987
- Árpád-kori legendák és intelmek. Szerk.: Érszegi Géza. Budapest, 1987.
- Falk 2010
- Falk, Harry: Names and Titles from kuṣāṇa Times to the Hūṇas – The Indian Material. In: *Coins, Art and Chronology II*. Eds.: Michael Alram–Deborah Klimburg-Salter–Minoru Inaba–Matthias Pfisterer. Vienna, 2010, 73–89. (Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse 412. = Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 50.)
- Farkas 2009
- Farkas Tamás: Családnévrendszer, névhasználat, névváltozás nyelvi-kulturális kontakthelyzetben. *Névtani Értesítő* 31 (2009), 27–46.
- Fehértói 1997
- Fehértói Katalin: Árpád-kori közszoói eredetű személyneveinkről. *Magyar Nyelvőr* 121 (1997) 71–75.
- Fehértói 2004
- Fehértói Katalin: Árpád-kori személynévtár (1000–1301). Budapest, 2004.
- Felföldi 2012
- Felföldi Szabolcs: Élet a késő ókori, kora középkori Selyemúton. A 3–4. századi Nija a régészeti leletek és az írott források tükrében. PhD *Disszertáció*. Szeged, 2012.
- Filipec 2012
- Filipec, Krešimir: Guduscani 9. stoljeća između kneza Borne i kneza Ljudevita. *Gacka u srednjem vijeku*. Ed.: Hrvoje Hrvoje Gračanin–Željko Holjevac. Zagreb–Otočac, 2012, 71–82.
- Fine 1994
- Fine, John Van Antwerp: *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Ann Arbor, 1994.
- N. Fodor 2015
- N. Fodor János: Történeti személynévkutatás. In: *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Szerk.: Farkas Tamás–Slíz Mariann. Budapest, 2015, 115–144.
- Font 2012
- Font Márta: A Rusz fejedelmeinek névadási gyakorlata mint történeti forrás. In: *Legendák, kódexek, források. Tanulmányok a 80 esztendő H. Tóth Imre tiszteletére*. Szerk.: Kocsis Mihály–Majoros Henrietta. Szeged, 2012, 107–116.
- Frye 1962

- Frye, Richard N.: Some Early Iranian Titles. *Oriens* 15 (1962), 352–359.
- Gabain 1973
- Gabain, Annemarie von: *Das Leben im uigurischen Königreich von Qočo (850–1250)*. Wiesbaden, 1973.
- Gallus Anonymus 1851
- Gallus Anonymus: Gesta principum Polonorum. In: *Monumenta Germaniae historica*. IX. Hannover, 1851, 414–478.
- Golden, Peter: Turks and Iranians: An historical sketch. In: *Turkic-Iranian Contact Areas: Historical and Linguistic Aspects*. Ed.: S. Agcagül–V. Karam–L. Johanson–C. Bulut. Wiesbaden, 2006, 17–38.
- Gombocz 1915
- Gombocz Zoltán: Árpádkori török személyneveink. Budapest, 1915.
- Görög 2014
- Görög Nikolett: Személynevek használata Kárpátalján In: *Nemzet és kisebbség. Társadalomtörténeti változások a XIX–XX. században Národ a menšina. Sociálnohistorické zmeny v XIX–XX. storočí*. Szerkesztette–Zostavil: Bóna László–Hajdú Anikó. Komárom–Komárom, 2014, 331–342.
- Gračanin 2012
- Hrvoje Gračanin: *Guduskani/Guduščani – Gačani: promišljanja o etnonimu Gačani i horonimu Gacka u svjetlu ranosrednjovjekovnih narativa i suvremenih historiografskih tumačenja*. In: *Gacka u srednjem vijeku. Zbornik radova*. Ed.: Hrvoje Gračanin–Željko Holjevac. Zagreb–Otočac, 2012, 49–68.
- Györffy 1977
- Györffy György: *István király és műve*. Budapest, 1977.
- Hajdú 1998
- Hajdú Mihály: A kereszténység fölvetelének hatása a magyar névhasználatra. In: *A magyar művelődés és a kereszténység. II. A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Róma–Nápoly, 1996. szeptember 9–14*. Szerk.: Jankovics József–Monok István–Nyerges Judit. Budapest–Szeged, 1998, 1062–1067.
- Hajdú 2003
- Hajdú Mihály: *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Budapest, 2003.
- Halmágyi 2014
- Halmágyi Miklós: *Mi és ők – Azonosság és idegenség az első évezred fordulóján*. Szeged, 2014
- Halmágyi 2015
- Halmágyi Miklós: „Neveden szólítalak.” Nevek és névváltoztatási szokások a 10–11. századi uralkodók és népek történetében. In: *Középkortörténeti tanulmányok 8. A VIII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2013. június 17–19.) előadásai*. Szerk.: Tóber Márta–Maléth Ágnes. Szeged, 2015, 263–275.
- Harmatta 1997

- Harmatta János: Iráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre. In: *Honfoglalás és nyelvészet. A honfoglalásról sok szemmel III.* Szerk.: Kovács László–Veszprémy László. Budapest 1997, 71–83.
- Heršak–Nikšić 2007–2008
- Heršak, Emil–Nikšić, Boris: *Croatian Ethnogenesis and The Nomadic Element. Chronica* 7–8 (2007–2008), 97–110.
- Hoffmann–Tóth 2016
- Hoffmann István–Tóth Valéria: A nyelvi és az etnikai rekonstrukció kérdései a 11. századi Kárpát-medencében. *Századok*, 150:2 (2016), 257–318.
- Holler 2011
- Holler László: Géza vagy István idejében alapították-e a veszprémvölgyi monostort? *Magyar Nyelv* 107 (2011), 280–281.
- Hóman 1925
- Hóman Bálint: A Szent László kori Gesta Ungarorum és XII–XIII. századi leszármazói.* Budapest, 1925.
- Horger 1941
- Horger Antal: László. *Magyar Nyelv* 37 (1941), 268.
- Jacques 2010
- Guillaume Jacques: The Tangut imperial title. *Central Asiatic Journal* 54 (2010):1, 60–65
- Johnson 2012
- The Oxford Handbook of Late Antiquity.* Ed.: Scott Fitzgerald Johnson. Oxford, 2012.
- Kalavrezou 1997
- Kalavrezou, Ioli: Helping Hands for the Empire: Imperial Ceremonies and the cult of Relics at the Byzantine Court. In: *Byzantine court culture from 829 to 1204.* Ed. Henry Maguire. Dumbarton Oaks, Washington DC, 1997, 57–67.
- Kelemina 1932
- Kelemina, Jakob: Goti na Balkanu. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 27 (1932), 121–136.
- Kenyhercz 2013
- Kenyhercz Róbert: *A szókezdő mássalhangzó-torlódások az ómagyar korban. A helynevek hangtörténeti forrásértéke.* Debrecen, 2013.
- Kerny 1998
- Kerny Terézia: László király szentté avatása és kultuszának kibontakozása (1095–1301). In: *Ősök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglaláskor és Árpád-kor folklórijából.* Szerk. Pócs Éva–Voigt Vilmos. Budapest, 1998, 175–198.
- Kertész 1938
- Kertész Manó: A Kakas személyéről. *Magyar Nyelvőr* 67 (1938), 1–5.
- L. Kiss–Pusztai 2003
- Magyar nyelvtörténet.* Szerk.: L. Kiss Jenő–Pusztai Ferenc. Budapest, 2003.
- Kiss 1988
- Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára.* I–II. Budapest, 1988.

Klaniczay 2000

Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultúszok és európai modellek.* Budapest, 2000.

Komáromi 2007

Komáromi László: A bizánci kultúra egyes elemei és közvetítő tényezői a középkori Magyarországon. *Iustum Aequum Salutare* 3 (2007), 215–228.

Korompay 1978

Korompay Klára: *Középkori neveink és a Roland-ének.* Budapest, 1978. (Nyelvtudományi Értekezések 96.)

Kovács 1997

Kovács László: *A kora Árpád-kori pénzverésről. Érméleti és régészeti tanulmányok a Kárpát-medence I. (Szent) István és II. (Vak) Béla uralkodása közötti időszakának (1000–1141) érmeiről.* Budapest, 1997. (*Varia Archaeologica Hungarica VII.*)

Kovács 2015

Kovács Éva: *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás.* Debrecen, 2015.

Kristó 2000

Kristó Gyula: Szent István és családja az Árpád-kori történetírásban. In: Uő: *Írások Szent Istvánról és koráról.* Szeged, 2000, 195–227.

László 1963

László Gyula: A magyar pénzverés kezdeteiről. *Századok* 97 (1963), 382–397.

Mackenzie 1971

Mackenzie, D. N.: *A concise Pahlavi dictionary.* London, 1971.

Ligeti 1979

Ligeti Lajos: Régi török eredetű neveink. *Magyar Nyelv* 75 (1979), 129–141.

Li Mau-Tsai 1958

Li Mau-Tsai: *Die chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Turken (T'u-kue).* Wiesbaden, 1958.

Madgearu 2008

Madgearu, Alexandru: The mission of Hierotheos: location and significance. *Byzantinoslavica* 66 (2008), 119–138.

Maenchen-Helfen 1973

Maenchen-Helfen, Otto: *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture.* Berkley–Los Angeles, London, 1973.

Melich 1941

Melich János: László, Ulászló. *Magyar Nyelv* 37 (1941), 145–154.

Melich 1942

Melich János: László, Ulászló. *Magyar Nyelv* 38 (1942), 294–295.

Mező 1996

Mező András: *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század).* Budapest, 1996.

Mitterauer 2011

Mitterauer, Michael: „Senioris sui nomine“. Zur Verbreitung von Fürstennamen durch das Lehenswesen. In: *Uő: Traditionen der Namengebung: Namenkunde als interdisziplinäres Forschungsgebiet*. Wien, 2011, 91–134.

Moravcsik 1935

Moravcsik Gyula: A „Géza“ név a magyar Szent Koronán. *Magyar Nyelv* 31 (1935), 137–140.

Moravcsik 1938

Moravcsik Gyula: Görög nyelvű monostorok Szent István korában. In: *Szent István emlékkönyv*. Szerk. Serédi Jusztinián. Budapest, 1938, I, 387–422.

Moravcsik 1984

Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984.

Mošin 1950

Ljetopis Popa Dukljanina. Ed.: Vladimir Mošin. Zagreb, 1950. (<http://www.scribd.com/doc/46180048/Ljetopis-Popa-Dukljanina-MH-Zagreb-1950>)

Mozga 2013

Mozga Evelin: Szempontok az -s ~ -cs képzős ómagyar kori személyneveink vizsgálatához. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 9*. Szerk.: Hoffmann István–Tóth Valéria. Debrecen 2013, 153–167.

Mužić 2008

Mužić Ivan: Emergence of the Croatian People in the Balkans. *Starohrvatska prosvjeta* 3 (2008):35, 19–41

Németh 1928

Németh Gyula: Géza. *Magyar Nyelv* 24 (1928), 147–151.

Németh 1991

Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest, 1991.

Obolensky 1999

Obolensky, Dimitri: *A bizánci nemzetközösség*. Budapest, 1999.

Onomasticon 1994–2002– *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum* Vol. I: Aba – Bysanus. Ex materia ab A. Mócsy, R. Feldmann, E. Marton et M. Szilágyi, collecta ediderunt Barnabás Lőrincz cum Ferenc Redő–S. Bökönyi–W. Meid. Budapest, 1994. – *Onomasticon Provinciarvm Europae Latinarvm* Vol. II: Cabalicivs – Ixvs. Ex materia ab A. Mócsy, R. Feldmann, E. Marton et M. Szilágyi collecta composuit et correxit Barnabás Lőrincz. Wien, 1999. – *Onomasticon Provinciarvm Europae Latinarvm* Vol. III: Labaraevs – Pythea. Ex materia ab A. Mócsy, R. Feldmann, E. Marton et M. Szilágyi collecta composuit et correxit Barnabás Lőrincz. Wien, 2000. – *Onomasticon Provinciarvm Europae Latinarvm* Vol. IV: Qvadratia – Zvres. Ex materia ab A. Mócsy, R. Feldmann, E. Marton et M. Szilágyi collecta composuit et correxit Barnabás Lőrincz. Wien, 2002.

Ostrogorsky 2003

Ostrogorsky, Georg: *A bizánci állam története*. Budapest, 2003.

Pálffy 1988

- Pálffy Tamás: Halotti beszéd Esterházy László, Ferenc, Tamás és Gáspár fölött. In: *Magyar nyelvű halotti beszédek a XVII. századból*. S. a. r.: Kecskeméti Gábor–Nováky Hajnalka. Budapest, 1988, 155–169.
- Pallas 1897
- Pallas nagy lexikona*. 16. Téba–Zsuzsok. Budapest, 1897.
- Piti 2000
- Piti Ferenc: „Keresztúton“ (A pogányság társadalmi-politikai jelenléte I. István korában.) In: „*Magyaroknak eleiről*”. Ünnepi tanulmányok a 60 esztendőös *Makk Ferenc tiszteletére*. Szerk.: Piti Ferenc, szerkesztőtárs Szabados György. Szeged, 2000, 435–450.
- Pop 2012
- Pop, Ioan-Aurel: The Names in the Family of King Matthias Corvinus – From Old Sources to Contemporary Historiography. Ethnographica et folkloristica Carpathica* 17 (2012), 11–40.
- Rajsi 2006
- Rajsi Ilona: A nyelvi önazonosság tükröződése a vajdasági magyarok névadásában. *Hungarológiai Közlemények* 36/2 (2006), 36–47.
- Ransanus
- Ransanus, Petrus: *Epitome Rerum Hungaricarum*. Buda, 1746.
- Rásonyi 1982
- Rásonyi László: The Turkic original of the Old Hungarian name Vajk is Baji. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 36 (1982), 420–426.
- Rásonyi–Baski 2007
- László Rásonyi–Imre Baski: *Onomasticon Turcicum*. I–II. Bloomington, 2007
- Róna-Tas 2016
- Róna-Tas András: *Bayan and Asparuh*. Nine Notes on Turks and Iranians in East Europe. In: *Turks and Iranians. Interactions in Language and History. The Gunnar Jarring Memorial Program at the Swedish Collegium for Advanced Study*. Ed.: Éva Á. Csató–Lars Johanson–András Róna-Tas–Bo Utas. Wiesbaden, 2016, 65–78.
- Sasinek 1893
- Sasinek Ferenc: Glossarium. *Magyar Történelmi Tár* 16 (1893), 1–32.
- Schlimpert 1978
- Schlimpert, Gerhard: *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte*. Berlin, 1978.
- Skaff 2002
- Skaff, Jonathan Karam: Western Turk Rule of Turkestan’s Oases in the Sixth through Eighth Centuries. In: *The Turks*. Ankara, 2002, 364–372.
- Slíz 2000
- Slíz Mariann: *Az Árpád-ház névadása Géza fejedelemtől III. Andrásig*. Budapest, 2000. (Magyar Névtani Dolgozatok 168.)
- Slíz 2011a
- Slíz Mariann: *Személynévadás az Anjou-korban*. Budapest, 2011.

Slíz 2011b

Slíz Mariann: *Személynevek a középkori Magyarországon*. Máriabesnyő, 2011.

Slíz 2013

Slíz Mariann: Névtörténet, genealógia és mikrotörténelem. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 9 (2013), 139–152.

Slíz 2015a

Slíz Mariann: A személyneveket érintő kontaktushatások tipológiája. Ómagyar kori oklevelek tanúságrtétele. *Helynévtörténeti tanulmányok* 11 (2015) 137–149.

Slíz, 2015b

Slíz Mariann: Byzantine Influence on the Name-giving Practises of the Hungarian Árpád Dynasty. In: *Byzance et l'Occident II. Tradition, transmission, traduction*. Sous la direction de Emese Egedi-Kovacs. Budapest, 2015, 171–179.

Slíz 2016

Slíz Mariann: Personal Names Originating from Literature or Motion Picture in the Hungarian Name Stock – A Historical Survey. In: *Names and Their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 25-29 August 2014. III. Anthroponomastics*. Ed.: Carole Hough–Daria Izdebska. Glasgow, 2016, 247–257.

Sims-Williams–de la Vaissiere–Bosworth 2007

Sims-Williams, Nicholas–de la Vaissiere, Étienne–Bosworth, Clifford Edmund: Jabguya. In: *Encyclopaedia Iranica*. XIV:3. New York, 2013, 314–317.

Sokcsevits 2011

Sokcsevits Dénes: *Horvátország a 7. századtól napjainkig*. Budapest, 2011.

Szefű 1997

Szefű László: Gondolatok a X–XI. századi kettős névadásról. In: *Az V. Magyar Nyelvtudományi Konferencia előadásai, Miskolc, 1995. augusztus 28–30*. Szerk.: B. Gergely Piroska–Hajdú Mihály. Budapest–Miskolc, 1997, 23–31. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209.).

SRH

Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Ed.: Emericus Szentpétery. Budapest, 1937–1938.

Szentgyörgyi 2010

Szentgyörgyi Rudolf: A Tihanyi alapítólevél görög helynevei. *Magyar Nyelv* 106 (2010), 385–396.

Szentgyörgyi 2013

Szentgyörgyi Rudolf: A Tihanyi alapítólevél személynevei II. Az alapítólevél hagiogramái. *Névtani Értesítő* 35 (2013), 157–178.

Szentgyörgyi 2015

Szentgyörgyi Rudolf: The *auctor monasterii* of the Byzantine monastery of Veszprem Valley. 1-2. In: *Byzance et l'Occident II. Tradition, transmission, traduction*. Sous la direction de Emese Egedi-Kovács. Budapest, 2015, 181–202.

Thoma 1985

Thoma, Gertrud: *Namensänderungen in Herrscherfamilien des Mittelalterlichen Europa*. Kallmünz, 1985.

Tóth 1988

Tóth Melinda: A művészet Szent István korában. In: *Szent István és kora*. Szerk.: Glatz Ferenc–Kardos József. Budapest, 1988, 113–132.

Tóth 1997

Tóth Endre: István és Gizella miseruhája. Századok 131 (1997), 3–74.

Tóth 1983

Tóth Sándor László: A fehér és fekete magyarok kérdéséhez. *Acta Historica* 75 (1983), 3–9.

Tóth 2003

Tóth Endre: Hoholt–Hahót: A jövevény nemzetségek eredetéhez. *Századok* 137 (2003), 267–296.

Tóth 2016

Tóth Valéria: *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban*. Debrecen, 2016. (A Magyar Névarchívum Kiadványai 38.)

Uspenskij 2003

Uspenskij, Fjodor: Dynastic Names in Medieval Scandinavia and Russia (Rus'): Family Traditions and International Connections. *Studia anthroponymica Scandinavica: Tidskrift för nordisk personnamnsforskning* 21 (2003), 15–50.

Uspenskij 2004

Uspenskij, Fjodor: *Name und Macht – Die Wahl des Namens als dynastisches Kampfinstrument im mittelalterlichen Skandinavien*. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien, 2004. (Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 52.)

Uspenskij 2011

Uspenskij, Fjodor: The Advent of Christianity and Dynastic Name-giving in Scandinavia and Rus. In: *Early Christianity on the Way from the Varangians to the Greeks*. Eds.: Ildar Garipdzanov–Oleksiy Tolochko. Kiev, 2011, 108–119.

Váczy 1940–1941

Váczy Péter: A Vázul-hagyomány középkori kútfőinkben. Forráskritikai tanulmány. *Levéltári Közlemények* 18–19 (1940–1941), 304–338.

Vajay 1967

Vajay Szabolcs: Géza nagyfejedelem és családja. In: *Székesfehérvár évszázadai*. I. Szerk.: Kralovánszky Alán. Székesfehérvár, 1967, 63–100.

Vekkerdi 2004

Vekkerdi József: Regnum unius linguae. Megjegyzések az Intelmek új fordításához. *Századok* 138 (2004), 495–499.

Veszprémy 2003

Veszprémy László: Adémar de Chabannes krónikájának magyar vonatkozásai. Textus és Kontextus. *Századok* 137 (2003), 459–467.

Wenzel 1987

Wenzel, Walter: *Studien zu sorbischen Perosnennamen*. Bautzen, 1987.

Zsoldos 2011

Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája, 1000–1301. Budapest, 2011.